

ДЖОВАНИ БЕНАЛЯ

/ 1682—1683 /

Последните усилия на Виенския двор да избегне голямата война между Османска Турция и Австрия в началото на 80-те години от XVII в. довели до възникването на още един пътепис за нашите земи. Османските държавници начело с великия везир Кара Мустафа не криели намерението си да се намесят в унгарско-австрийския конфликт на страната на Тьокьоли, надявайки се чрез една успешна война да задоволят апетитите на войнолюбивите среди в османската държава. Австрийското правителство, страхувайки се от намеренията на френския крал Людовик XIV, наредило на императорския резидент в Цариград Георг Христоф фон Куниц чрез големи подаръци и обещания за териториални отстъпки да отклони Портата от желанието ѝ да започне война. През 1681 г. Леополд II решил да изпрати в Цариград извънреден интернунций, разполагащ с пълномощия да преговаря и да подпише договор за мир между двете страни. За такъв бил определен Алберто Капрара, който дълги години преди това бил императорски пратеник във Фландрия. Близко 80 души трябвало да придружат специалния пратеник, между които италианецът маркиз Бои Болонезе, унгарецът граф Томас Надажди, чешкият аристократ барон Шварценбах, дългогодишният императорски преводач по източни езици Увогини и много други младежи, които знаели източни езици.

Мисията на Капрара получила последни инструкции и отпътувала от Виена с кораби на 14 януари 1682 г. и в началото на март пристигнала в Белград. Оттам с коли и коне членовете на мисията потеглили за Цариград, където пристигнали към средата на април същата година. Императорският нунций в продължение на седем-осем месеца полагал безуспешни усилия да отклони османските управници от плановете им за война. През януари 1683 г. Капрара заедно с хората си и австрийският резидент трябвало да придружат великия везир, султана и цялата турска войска до Белград. Тук турските войски се установили на лагер, за да изчакат пристигането на закъснели части от всички краища на империята. От Белград главната група на австрийската мисия потеглила, придружавана от отред за охрана, и на 20 юли пристигнала в Будапеща, където научила за започналата война и за обсадата на австрийската столица. Минавайки през опожарени селища, членовете на императорската мисия били доведени до Туля, западно от Виена, към средата на август. Оттук им било позволено да минат на отсрещния бряг на Дунав, където ги посрещнали императорски военачалници.

Цялото пътуване, както и пребиваването на австрийското пратеничество в Цариград, е описано от Джовани Беналя, един от многото италианци на

императорска служба, който заемал отговорния пост в мисията секретар на тайната кореспонденция. Пътните бележки на Беналя са били отпечатани по-късно, вероятно немного дълго след самото пътуване, в Рим и Милано от печатаря Федерико Анели в малка книжка, осмина формат с дребен шрифт. В обръщението към читателите издателят е отбелязал, че авторът не е могъл да присъствува при подготовката на ръкописа за печат поради това, че се е намирал в Германия. Заглавието на книжката е следното: *Relatione del Viaggio tutto à Constantinopoli, e ritorno in Germania, dell'III. Sig. Conte Alberto Caprara Gentiluomo della Camera dell'Imperatore e da esso mandato come Internuntio Straordinario, e Plenipotario per trattare la continuatione della Tregua. Descritta da Giovanni Benaglia. . . (S. a.)*. Скоро дневникът на Беналя излезъл и на немски език.

Пътеписът на Беналя е малко познат в нашата литература. Големият наш учен в миналото Атанас Иширков в книгата си „София през XVII в.“ е включил малък пасаж от този източник. В нашия труд „Чужди пътеписи — извор за историята на българските земи през XVII в.“ в приложение дадохме част от пътеписа само на оригиналния език. Тук се прави за пръв път превод на български език на частта, отнасяща се до пътуването през балканските земи.

СЪОБЩЕНИЕ ЗА ПЪТУВАНИЕТО ДО КОНСТАНТИНОПОЛ И ОБРАТНО В ГЕРМАНИЯ НА СВЕТЛЕЙШИЯ ГОСПОДИН АЛБЕРТО КАПРАРА

Вечерта на 8 [март 1682 г.] пристигнахме в Белград, един голям град както по хубавото си местоположение, приемайки в полите си Дунав, Сава и Тиса, и с широките си улици, постлани с големи естествени камъни, така и по оживената си търговия, доставяща стоки в голямо количество от Италия, Босна и Германия. Ако би имал крепост във вътрешната си част, щеше да бъде забележителен с разположението си върху един хълм, опасан от стена, опряна на скали и врати, които слизат чак до реката. Река Сава тече край града и се влива в Дунав, който носи величествено огромни води чак до Черно море.

Същата вечер дойдоха двама търговци от виенската Източна компания¹, за да покажат на интернунция своята къща в Белград, много удобна и съвсем близо, която наредил да построят по италиански начин Лелио де Лука², бивш консул. Ние, като приехме поздравлението, вечерта разтоварихме едно след друго всички неща. Същия ден преводачът отиде да уреди всички въпроси при каймакама, местния управител, протеже на везира в Буда, както и с други, които трябваше да види.

На 3 март, сряда, сутринта отидохме в бедната и единствена черква на отците францисканци в центъра на града да изслушаме литургия и светлейшият интернунций да изрази своята почит, като по този случай им върне поздравите. Първо бе приета визи-

тата на тези монаси, бедни францисканци, а на отците Франческо Калойеро, дубровничанин, стар почтен човек, твърде ревностен в служба на християнството в тези страни.

При разтоварване на вещите еминът митничар настояваше да ги види, както и балите с подаръците, но всичко беше уредено лесно от преводача Увогини, като беше известен и молла-съдията, който държеше страната на митничаря и на разума. Договорихме се за седемдесет каруци за пътуването до Константинопол. Те имаха грамадни колела, бяха теглени от три коня. Каруците бяха покрити с рогозки, но иначе доста тесни и вървяха с голяма бързина. Каймакамът посредничи и уреди да се тръгне в сряда, но каруцарите живееха отвъд Сава, където се намира голямо предградие, наричано Землин. Трябваше да ги прекарат от тази страна и докато се уреди всичко, отидоха пет дни. След обед францисканците отци, дубровничанинът и другите християни се веселиха в къщата с някаква музика и бяха почерпени с особено направени сладкиши, за да им бъде засвидетелствувано нашето добро приятелство. С такива сладкиши бяха щедро почерпени каймакамът и монасите, като към всички проявявахме голяма учтивост и господарско благородство.

В петък беше изпратен като курниер младежът Хубер, който знаеше турски език, до резидента в Константинопол с някои поръчения. Наново отидохме до споменатата черква, след връщане от която някои първенци бяха поканени на обед. Но, както често на веселията се стига до неприятности, случи се така, че двама служители заедно с един старец от служителите на компанията тук отишли на площада без охрана. Там били обидени с лоши думи от турци. Нашите, желяейки да си отмъстят, ударили по лицето един младеж от онези, които бяха повикали в храма и крещяха силно; те го ударили с едно ботушче, което държели в ръце, за да го купят, и понеже то било обковано с желязо отдолу, бликнала малко кръв. Турците се разгневиха от това и върнаха стареца в къщата, след като го малтретираха. Един от служителите беше заведен в къщата на каймакама и обкован във вериги, тъй като другият служител успял да избяга скришом. Веднага бе изпратен един от нашите чауши да изиска задържания, за което беше склонен наместникът. Но стеклият се народ искаше наказание, което би означавало служителят да загуби главата си, тъй като бил пролял кръв на един мюсюлманин, т. е. свободен от мъчение, както се изразяваха те. Наказанието бе отложено за следващия ден и кехаята — заместникът на каймакама — дойде рано да говори с интернунция. Последният каза недвусмислено, че иска своя човек и че ще нареди да го накажат според допуснатата вина. Тогава служителят беше доведен, но пострадавшият настояваше той да бъде бит в негово присъствие. Но всичко беше уредено с хитрост, с добри думи и с един подарък.

Неделя, 8 [март 1682 г.]. Изслушахме литургия в същата черква и беше наредено да се товарят вещите. В понеделник ра-

но щяхме да тръгнем, ако не беше възникнало разногласие при плащането на парите на каруцарите, българи по народност. Те упорствуваха на това, което искаха, и ни накараха да губим дълго време да търсим други монети, именно холандски левчета, золате или паран, щом като нямаше доброкачествени унгарски (талери), понеже догук служеше нашата императорска монета, но тя не вървеше по-нататък. Най-после, след като свършиха споровете, отпътувахме рано сутринта, напред колите и хората от кухнята. На 10-и потеглихме, като пред каляската на интернунция имаше 30 турци на кон за конвой, които всяка вечер се сменяха. Предшествувани от тромпети, пажове, коне, водени с ръце, преминахме край къщата на каймакама, който беше наредил да ни помолят за това. Като преминахме по главната улица на града, дълга и доста пълна с народ, стекъл се да гледа, пристигнахме вечерта към 4 часа в Хисарджик паланка³, близо до Дунав. Тук започна да се разбира удобството на хановете, в това отношение поне много удобни, че всички се приемаха без разлика. Кадията идва да покаже своята власт.

На 11 с. м., сряда, тръгнахме в 6 часа и в 12 часа беше дадена кратка почивка за конете. Пътувахме до Хасан паша, голяма паланка⁴, и из тържищата трябваше да се подслоняваме в тесни странноприемници при всякакви неудобства. Но там имаме удоволствието да гледаме на такова място играчи на въже. Те, виждайки, че се е събрала голяма тълпа, полагаха всички усилия да направят нещо изключително и не във всичко заслужаваха да бъдат подценявани. Този ден срещаме много камили и коне, натоварени с военни муниции, които караха за Белград.

На 12 с. м. пристигнахме в Батацина⁵, бедна паланка от няколко колибки в полите на планината. След това пристигнахме в Ягодина⁶, голямо, открито село. Тук видяхме да се връща от Константинопол един унгарски капитан, бунтовник, изпратен от Тьокьоли. Той говори с един от нашите хора от същата народност и каза високо, че нашето идване е закъсняло и че неговият началник е уредил вече всичко; много лошо съобщение, което не се забавих да изпратя по сигурни пътища във Виена. На следващия ден преминахме река Морава по голям мост, направен от лодки. На обед се освежихме за малко в Расна паланка⁷. Дотук се простира приветлива равнина само в продължение на половин ден път, тъй като пътувахме през планини и тягостни гористи пътища при доста несгоди. При тръгване срещнахме много коне, натоварени, както преди. През нощта бяхме във Варагин⁸, където, както обикновено, имаше само един хан, и трябваше да се настаним в него, както можеше. Неделята се спряхме в Алехинац⁹, една мизерна паланка. Преди това валя голям сняг и направи пътищата лоши, които и без това не бяха много добри. Тук свършва употребата на дребната белградска пара, също и на нашите чисто имперски талери. Сутринта Увогини тръгна напред да се погрижи да достави в Ниш полагаемата ни се дажба, понеже до-

тук траеше това, което бе получено в Буда, както гласеше и нареждането на това правителство. Ние през хълмове и долини, вървейки край брега на Морава, пристигнахме [в Ниш], като нашият път мина през твърде прелестни гори.

Пред нас се откри Ниш, който се мие от река Нишава, която разделя града, свързан с каменен мост, и се влива в Морава. Мястото е красиво поради венеца от планини, които го заграждат и оставят града в ниско. На 17 с. м. продължителните дъждове ни принудиха да спрем един ден. На другия ден пристигнахме през пощата в Муса баша паланка¹⁰. Планинските пътища забавиха пътуването, а също развалиха и изпочупиха някои коли. Тази паланка беше от най-добрите, които бяхме виждали досега. Тя беше заградена с назъбена стена, опряна на четири големи кръгли кули и две четириъгълни над вратите. Главната от тях е изцяло от желязо. Отсреща ѝ има един удобен хан с голям двор, където се настанихме. При строежа на това място няколко години са били използвани за работа камъни от разрушени строежи. Намирали са антични надписи и са откривани монети и медали от мед, а някои и от по-скъп метал. В паланката има само турци.

Жените християнки там живеят извън крепостта в сламени колиби. Обличат се по български, като носят на главата си малка шапка от бяло платно с много чуждестранни сребърни монети на сколуфите и на шията, според своето състояние. На ръцете си имат големи сребърни пръстени. Косите си оставят да падат отзад на дълги плитки, покрити също с такива украшения. И това е всичко, което имат за зестра, така че не могат да излъжат оня, който ги поиска.

На 19 с. м. вървахме по лоши планински пътища до Хишаркьой¹¹, голям търговски град, без крепостни стени, пазен при входа от три кули, изградени от камък и от големи греди, които се виждат отпред.

На 20 [март 1682 г.] по не по-добър път пристигнахме в Драгоман, село от няколко сламени къщи. Единственото хубаво нещо там беше нашият хан. Оттам, след като времето се беше оправило и намерихме по-добри пътища, бяхме съпроводени от селяни, въоръжени с големи тояги, чак до София. Тя отдалеч прилича на град Падуа по своето местоположение и по големия брой джамии с оловни куполи. Там срещнахме Мустафа, когото бяхме видели в Буда. Той се връщаше от Цариград с пощата и без да отвърща на любезните поздравни, се отдалечи след няколко думи. Сега той показва по-добре, че намеренията му бяха за скъсване, а не за споразумение.

От града излезе голяма тълпа хора и още няколко войници на коне с техния началник, които дойдоха да ни окажат почести. Улиците също бяха пълни с хора, чак до квартирата ни в два удобни хана, покрити с олово, каквито оттук нататък се виждаха много. Тъй като конете бяха изморени и колите доста повредени, в неделя си почивахме. Тя беше отпразнувана най-приятно с всич-

ки церемонии, подобаващи на такъв ден в черквата на един беден отец францисканец. С нас също така имаше трима свещеници, славяни по народност, които изпяха евангелието на славянски език, поради което ги слушахме с голямо благоговение. След обед някои отидоха на баня, много посещавани в тези страни, където се среща често. Направени са с големи разходи. Ползват се от тях с голямо благоприличие и скромност. Посетихме черквата „Света София“, сега джамия, която се намиреше срещу нашата квартира. Смята се, че е основана от София, дъщеря на император Константин и св. Елена и че била оставена от баща си в този главен град на България, където умряла и била погребана в една ниша на същата черква. За нея разказваха различни неща, че се явявала през нощта и говорела, но за това нека оставим всеки да вярва, каквото си иска, а аз разказах, каквото чух.

В понеделник напуснахме София, опасана с безброй гробища, защото турците не погребват един мъртвец върху друг и затова гробищата им заемат голямо пространство. Понеже завала сняг отново, пътят ни беше мъчен и като минахме един мост на река Искър, пристигнахме в Новия хан. Той представлява една удобна и голяма сграда. Направен е с големи разходи, има каменни корита за вода и чешми в средата на просторен двор. На 24 с. м., след като преминахме някои планини, се озовахме в Ихтиман. Сутринта пристигна Петраки, изпратен от императорския резидент Куниц с писмо в отговор на изпратените вече. Той трябваше да пренесе едно писмо за Виена под претекст да разсее някои неща и замина за Белград. Тъй като в това място отказаха да дадат обикновената дажба, изпратихме един чауш до пашата в София да уреди някои въпроси във връзка с това. Понеже беше вечер, тръгнахме за Кюстенджие¹², село, което се мие от реката Самоков и е малко настрана от пътя. И тъй като този ден не можехме да прекратим изобщо пътуването, настанихме се лошо и на следващия ден сред планини от бял и червен мрамор, които се съзират в споменатата река, се спуснахме в просторна равнина Татар басайджик¹³. На един мост на реката Марица бяхме срещнати от един турски началник с няколко еничари, вържени с дълги пушки, които той водеше в града. Там се настанихме много добре в един хубав хан, в двора на който има голяма чешма от бял мрамор с отлична вода. Селището е търговско. Оттук на 27 с. м. влязохме във Филипополи, като вървахме надолу край река Марица, която извира от седемте планини на Орфей около Ихтиман и тече с други реки към Адрианопол.

Там дойдоха да ни видят хора, сред които голям брой жени, закрили лицето си с бели кърпи. Влязохме през един дървен мост и се настанихме в един хан. Там имаше много православни шивачи, които изработваха дрехи от шаяк за бедния народ. Интернунцията се настани при един дубровничанин, който е единствен там от тази народност. Понеже същия ден пристигна султанският началник на конюшните, който се връщаше от Буда, както беше

посочено, за да носи височайши нареждания до този везир, беше изпратен преводачът да преговаря с него и да подари различни ценни предмети. След това вечерта той, качен също на кон, го посети и му поднесе други подаръци, за да бъде приятен гост на султана и да го осведоми за нашите намерения, насочени към мир, когато тръгне на следния ден за султанския двор.

В този град отпразнувахме Великден и всички изпълниха своя дълг на християни при такава църковна служба. Тук заповядва един молла, началник на кадията—съдия на този окръг. Те имат само по един такъв за всеки султански град, пълномощник там на мюфтията, от когото единствено зависи. Нему и на другите предадохме подаръци.

На 30 с. м. отидохме в Папазли¹⁴, където пренощувахме удобно независимо от това, че същата нощ там беше един благородник, ага на везира, с много хора. Той отиваше за Белград и на мястото се бяха събрали повече от осемстотин коня и повече от от сто коли. Във вторник пристигнахме в Узунджово, което няма нищо друго освен един широк хан с една джамия насреща и в средата пояс от дюкяни и всичко заедно се затваря от две порти. Оттам тръгнахме на 1 април и към обед взехме малко отдих извън Харманли¹⁵, място в една долина, което по време на лов служи за отсядане на султана. Затова беше забранено на всички да гонят дивеча с пушки, за да си правят удоволствие, но този владетел хваща твърде много лов и прекарва приятно времето си. Не се отказахме да вървим напред и през един мост, дълъг 400 крачки и широк десет, опиращ се на 17 свода, със страни от дялан камък на височина половин човешки бой и надпис, издълбан в чест на този, който наредил да го направят, пристигнахме в Мустафа паша¹⁶, по името на основателя, както е обичайно още да се наричат много други селища. Разположен е близо до Марица. Вечерта след това се оказахме в Адрианопол. Тук видяхме земя, обработвана с биволи. Излизайки от един дълъг калдъръм по брега на един хълм, влязохме в предградията, украсени с много градини и много добре обработени. Минахме също един каменен мост на Марица, недалеч от който се свързват Тунджа и Арда и образуват приятни островчета близо до града, който е доста голям и добре населен. Защитен е от една антична стена с няколко врати, в по-голямата си част вече събарящи се. Бяхме в един просторен хан, построен от една жена, с две чешми в двора. Нека се знае, че големите разходи, които се правят за джамии, за тези обществени странноприемници, чешми, безброй корита за вода, също и по пътя дървени и каменни мостове, пътища, много добре постлани с камък на далечно разстояние извън градовете, красиви и удобни бани, всички са учредени от отделни големци, за да получат благословията на обществото и в случай на немилост да осигурят синовете си с известни доходи като управители на фондацията. Бащата трябва да ги обяви, тъй като такива длъжности се определят от него в завещанието. От друга

страна, падишахът по свое усмотрение под някакъв претекст може да отнеме всички имоти на дадени наследници, като ги задължи да служат по-добре, за да си ги възвърнат. Това става, когато бащата не умре във война против неприятеля. В такива случаи наследниците имат право да използват известна част от имотите на умрелия, ако не са вложени във фондация...

*Завръщане от Константинопол във Виена
(1683 г.)*

След тръгването от Адрианопол трябваше да оставаме всеки ден под палатки и след известно настояване от наша страна ни даваха възможност да се подслоним по някой път по свое усмотрение в ханове или пък в други къщи, нещо, което беше допуснато, за да се ползуваме от повече удобства. Турците определиха 18 биволски коли, които не достигаха да вземат всичко нужно, така че оставиха някои по-маловажни неща назад. Други две коли (турският началник) си достави за собствени нужди. Дадоха джоба зоб за 80 коня дневно, месо, хляб, дърва и слама. За всичко това си поделиха обичайните подаръци от нас. Тогава вече бяхме в състояние да тръгнем и точно на 29 март оттам потеглиха еничарите и разположиха лагера на два часа от града. Ние тръгнахме с 50 души, включително Павезитц¹⁷, общо 40 коня, две каруци и две селски коли. Освен това багажът и прислугата на двамата преводачи Джанаки и Марк Антонио и началникът на охраната със своя одабашия.

Лагерът на еничарите беше разположен съгласно техния ред, като всеки един наблюдаваше палатката на агата и на заместник-началника. Полковниците трябваше да разпънат своите безброй палатки отзад, един тук, други там, трети встрани, според чина си. Над общия път под големи дървета бяха подредени търговците на хранителни стоки и по-специално на кафе, а също много слуги и готвачи с големи казани.

Тръгнахме в 6 часа сутринта на 31 март (1683 г.). Спирахме за пощуване винаги един ден преди турските войници и с известно опасение за биволските коли, които изоставаха назад. Много пъти бяхме в ханове, а друг път под палатки. Цяла нощ минаваха войници с безброй големи фенери от бяло платно, които се съединяваха и образуваха една хубава и противна гледка, тъй като отвращението беше свързано с известна привлекателност. Ние изпреварихме ариергарда и бомбардирите с началника на артилерията, почетен старец и честен човек, който пътуваше в карета, както и двама други по-младши началници. Виждайки, че една от нашите коли беше затънала в калта, той нареди да слязат някои от неговите войници и да помогнат. Той се помъчи да ни даде някои сведения за събитията и правеше това доста свободно, затова не му беше неприятно да вкува течността на Бакхус (вино) и получаваше такава от нас до насита. Известно

е, че тези, които обичат виното, са по-отворени и по-лесно се запознаваха с нас.

Те подготвиха напред подземни пещи от едно място до друго, които бяха определени за конаци за образуване на лагер. Извън града беше опъвана втората палатка на началник агата с много други, които вървяха напред. Тяхната колона ни създаваше неудобства, понеже пътуваха бързо и бяха доста много на брой. Те караха със себе си от Константинопол големи полски бомбарди, шест корабни оръдия и две големи мортири на коли, теглени от шест, осем и четири коня, както и муницини, които следваха знамето им, като задръстваха пътя при тесни проходи. Тъй като две коли се счупиха тук, наложи се да оставим назад Деодат да набави други, но той получи големи оскърбления. Пристигнахме в Харманли, като получихме през нощта съобщение, че нашите не могат да продължават напред поради умора на биволите. Наложих се Лакевиц да окаже помощ на четири други коли, които бяхме принудени да набавим там. Те вървели цяла нощ, без да си дават полагаемата се почивка освен малко вечерта, и се появиха рано сутринта. С други коли бяха взети мерки за всичко и рано пристигнахме в място, наричано Олудере, намиращо се на 5 часа път от Узунджово.

Селата, през които се минаваше, бяха задължени да ни снабдяват изобилно от съседните места със слама, ечемик, сено и пръти за палатките, както и достатъчно провизии за минаващата войска. На разстояние един ден напред караха голямо стадо овни, които на определени места стояха готови. От тях всяка вечер колежа голям брой, като оставяха одраните животни близо до общия път. Овчарят даваше сигнал с един рог като тези на нашите, с които събират животните да ги водят на паша, на другите си другари, че е пристигнал. Сутринта в определения час идваше всеки един да получи дажбата си, която беше толкова оки за един одабашия, колкото е броят на войниците му, тъй като имат по 200 до 300 и повече или по-малко войници. Еничарите обаче не са въздържани, отдават се на скитничество и на мнозина се позволява да се занимават със занаяти, каквито някои имат, и за което плащаха на полковника по нещо. Те признаваха, че без това не могат да ги задържат, тъй като имат малка заплата, както ни се каза. Тази дажба пристигаше и всички от кортежа получаваха по 16 хиляди оки месо на ден, а една ока е повече от две немски либри, или 18 унции. Получават също 40 хиляди оки слама, 20 хиляди килета ечемик, всяко едно достатъчно за 4 коня. Същото това количество се разделя между войниците във всяка стая съобразно с броя на конете ѝ. Освен това 16 хиляди хляба, от което количество даваха на султанския двор и на свитата на султана дневно 6780 килета. Въпреки тези големи провизии, които на някои места бяха транспортирани на разстояние до три дни път с тежки разходи, някои големци вършеха големи злоупотреби с фуража и хранителните продукти, така че енича-

рите, които вървяха с Двора, подтикнати от глада, нападнаха собствените фурни на везира и всичко взето беше на часа скрито.

Те се разполагат на лагер всяка вечер с учудваща бързина, когато могат, близо до вода, като образуват голям град от палатки. Лете това правят сутрин, вървейки цяла нощ, и през деня се разполагат в своите палатки. Всяко помещение е отбелязано различно, а също специалните и палатките за най-необходимите неща, което е голямо удобство. Впрочем всичко това много увеличава багажа. Тази турска войска беше в добър ред, нещо, което не е за учудване, макар че получават малка заплата, тъй като не ги развалят, както тези на други народи, нито с игри, нито с вино, нито с жени, които не се допускат в османската войска. Освен това всяка рота има обща резервна каса.

За да не ги объркат, пътищата бяха отбелязани с две могили от пръст една срещу друга на всеки определен брой крачки. И това се прави, когато минава султанът. Иначе, когато го няма, издигат само една от тези могили за везира. В такива случаи обаче селяните от околните села винаги ги подновяват. Еничарските роти имат определен брой коне, много удобни за каране на багажа и заплащани от общата каса, около двадесет, понякога повече или по-малко, направлявани точно от самите еничари. Освен тях се получават от двора и няколко камили или голям брой коне. Началникът държи своите коне отделно. Всички животни следват знамето, завързани едно за друго, натоварени с големи товари. Първото е винаги по-добре стъкмено, на него е натоварен голям меден казан с два големи железни черпака и със знака на ротата върху едно знаменце. По-голямата част от тях имат звънци и хлопатарии и са придружавани от еничари. По подобен начин вървят и в неприятелска страна. Когато са в своята обаче и срещат селяни, избягали от селата, нападат ги със стрелба, тъй като са задължени да ги задържат само докато мине султанът, който има за охрана един полковник. След това (селяните) бягат в планините и горите, пренасяйки по-ценното си имущество, и опожаряват собствените си съплеменници, както вече нападнаха със стрелба също мнозина. Затова селяните остават там, докато премине азиатската войска, която им ограбва всичко, тиранизира ги и ги бие и ги малтретира. Но когато войниците не намерят никого, най-голямото зло, което правят, е да запалят къщите и останалите села, които имат за тях малко значение. Когато свърши войната, селяните се връщат наново, за да ги построят пак.

Колоната винаги се предшествуваше от един началник, за да опъне първата палатка на агата, началника на еничарите, който пристигаше на мястото, където ние бяхме през нощта. Докарваше го един негов войник с остра шапка на глава. Имаше на своя страна един знаменосец, който държеше в ръка знамето на охранителната рота, която вървеше напред с един квартирмайстер. Той беше един чорбаджи, наричан конакчи. Интересно е, че еничарите, които придружаваха багажа при преминаване на селища-

та, се строяваха рота след рота, а отзад вървеше знамето им с някакви инструменти. Един твърде смешен, маскиран, се направи началник и скачайки, произнасяше някакви стихове или това бяха само думи, а другите на висок глас с пронизителен вик отговаряха. Когато някой изоставаше в похода и пристигаше късно, срещаха го всички заедно, хващаха го и го поставяха тайно под една черга, носеха го насила, блъскаха го с хиляди обиди и го биеха до палатката, като че ли го бичуват. След това го пускаха свободен и го считаха за напълно изправен, както преди. Те практикуват това нещо, за да дадат пример на другите. Ето защо пристигат всички заедно и са готови да опънат палатките и показват при поход бодрост и напъргат за това всички сили.

Когато пристигнахме във Филипополи, там бяха дошли четири дни преди това пратениците на Тьокьоли, именно Стефан Ширмай, унгарец, и Петър Файгел, началник на Касовия¹⁸, немец, с един подарък от няколко хиляди унгарски [флорина?] за султана и за везира заради подкрепата и почестите, които Тьокьоли получи от Портата, макар че те всичко отричаха. Те бяха на брой повече от 30 души заедно с 20 коли от Сирмиа¹⁹ и четирима чауши от Буда. Разположиха се за ношуване в хана, където ние се бяхме настанили на отиване за Цариград. Затова на нас ни определиха другия хан близо до моста, заради което те злословеха.

На следния ден оттук мина командуваният войските и цялата сутрин дефилираха невероятен брой военни и багаж, както бяха описани на друго място. Искам да прибавя малко повече за еничарите. Онези, които бяха старши, носеха на главата си своята служебна шапка. Яздеха началникът на ротата и готвачът. Преди агата вървяха две червени знамена, други знамена на палатата, полковници и началници с жълти ботуши и бели шапки без пера. Те образуваха строй като краищата на дъгата. Няколко знаменосци с копия, ефенди, други първи офицери и заместник-агата, всеки един сред 40—50 еничари, подбрани в бойна униформа, именно червен калпак на глава, риза от същия цвят, широки турски панталони и червени чорапи, с големи мушкети на рамо и ръкавици или по-точно железни предпазители на ръката, каквито другите еничари не носят вече и служат само да предпазят от удар. След това вървеше началникът, следван от двама офицери и едно голямо бяло знаме, както на пашата, и наречено пайбайрак, т. е. лично знаме. Всеки един трябва да следва това знаме в битките, по него се следи за мястото, където се намира пашата. След него вървяха много други на коне, придружавани от двама пажове. След това три големи червени знамена, като в средата вървеше най-висшият, който се казваше началник на еничарите. Колоната завършваше с музиката на агата. Всички се разположиха на лагер в просторно поле близо до река Марица, която мие града. Всяка вечер се викаше на висок глас за особени молитви, така както правят от минарета. След това всички

излизат от палатките и се разполагат на открито да се молят за блазване, успех и победи на техния падишах, като извикват три пъти името на бога: „Аллах“, и завършват с вика: „Ух, ух, ух“. Цялата церемония започва първата рота в дълга редица заедно с офицерите, за да се чуе, всички повтарят, като издават такива силни викове, че се получава нещо доста страхотно.

От друга страна, нашите, които бяха останали назад с колите, не можеха да ни следват, намираха съчувствие и всякаква подкрепа у войниците. Когато един служител беше заспал на полето и останал назад, еничарите го намерили и като го познали по фуражката и ливреята, че е от нашите, го доведоха невредим. На този ден, 8 април, за който се смяташе съгласно първото нареждане, че ще се почива и на следващия ден, султанът премина един конак и същата вечер бързо заповяда на еничар агата веднага да потегли напред. По същото време пристигнаха бригадите началници на султана да уредят квартири и конете бяха доведени с ръка от един паша. Наложил се следователно да се вдигне лагерът и войниците вървяха цяла нощ, девет часа път. За този бърз поход везирът наредил да се раздадат пари като подарък на войската, за да не се оплаква.

Ние продължихме пътя и на 12 с. м., осветен от огъня, носен от двама араби на дълги железни факли. Така с 31 престоа стигнахме до Белград. Някой път се подслонявахме под палатки, прекрасна квартира в ясно лятно време. Винаги бяхме с войниците от артилерията. Султанът ускоряваше похода, което ни караше да мислим, че има някаква новина откъм нашето императорско оръжие. Но това биваше твърде често и вследствие естествената нетърпеливост на султана при пътуване, най-вече поради това, че се дразнеше, като виждаше, че пътищата не са подготвени по необходимия начин и че мостовете не са изградени както трябва. Така че той повика да даде сметка онзи, който настояваше да ги строят, и ние го видяхме да отива да се представи на място и да получи наказанието си. Той беше човек с почтен външен вид. На някои места се вършеше злоупотреба с необходимите неща, най-вече с виното поради забраната, която съществува за него, а също и заради това, че селяните са избягали. Ето защо използвахме с голяма икономия онова, което носехме с нас, и много съжалявахме, че останаха назад биволските коли. За това беше писано два пъти на Маврокордато²⁰ и беше изпратен един чауш да ускори получаването на някаква помощ. Те обърнаха необходимото внимание, за да ни подкрепят, тъй като дефтердарът, началникът на султанската палатка, предостави от Сирмия 14 коли с конете и поради изостаналите нареди се да вървят бавно 9 биволски коли с някои от Двора и 4 еничари. Пристигнаха навреме.

В Тетингам²¹ (?) купиха коне, както беше направено и при отиване (за Цариград), тъй като имаше голям брой, и то расова порода. Там те пасат на хубави пасища, откъдето мъчно се из-

карват. В Муса паша паланка се намираха турци, които водеха от Унгария бедни роби католици в Константинопол, за да ги продават на обществени места, каквито там има за такава цел. Но интернунцията, подтикнат от състрадание към робството им и понеже бяха дните на Възкресение, реши благородно да освободи неколцина, именно една тридесетгодишна жена със синчето ѝ на три години, също едно десетгодишно момиче. По негов пример господин резидентът и Павезиц освободиха други трима мъже да служат по време на пътуването. Валяха дъждове, които разкаляха много пътя. От Коларе тръгна напред един офицер по нареждане на агата заедно с десет роти войници, за да затворят кръчмите с вино и друго едно питие, подобно на бира и наречено боза, също така да попречат на своеволията...

¹ Става дума за виенската Източна компания (1667—1683). Срв. увода.

² Лелио де Лука бил първият консул на компанията в Цариград.

³ Дн. Гроцка.

⁴ Дн. Смедеревска паланка.

⁵ Баточина, североизточно от Крагуевац.

⁶ Дн. гр. Светозарево.

⁷ Дн. с. Ражан в планината източно от Сталач.

⁸ Вероятно изопачено предадено името Парачин.

⁹ В текста Алехин.

¹⁰ Дн. Бела паланка.

¹¹ Шаркьой, Пирот.

¹² Несъмнено Костенец.

¹³ Така авторът е предал името на Пазарджик.

¹⁴ Дн. Поповица, източно от Пловдив.

¹⁵ Така е предадено името на Харманли.

¹⁶ Дн. Свиленград.

¹⁷ Грегорий Павезиц или Павошиц бил определен от унгарския сейм да участва в мисията на Капрара като представител на „унгарската нация“.

¹⁸ Кошице в ЧССР — Словакия.

¹⁹ Дн. Сремска Митровица.

²⁰ Маврокордато, фенерски грък, преводач и влиятелно лице при Портата.

²¹ Неуточнено.